

Vikböle, Åre. I förgrunden hemmansägare Jacob Jacobsson. Fotot taget omkring 1930

Per Lalanders ungdomsår

Den 9 november 1875 såg en ny medborgare dagens ljus i Vikböle gård, Björn-änge by och Åre socken.

Föräldrarna voro Jacob Jacobsson och Karin Svensdotter. De gävo den nyfödde namnet Per.

Förhållandena i hemmet och omgivningen voro icke alltid de bästa, ty vid denna tid var Vikböle ett av formännens kvarter. Dessa formän, som ombesörjde varutransporterna från Jämtland till Tröndelagen, hade en strävsam tillvaro. För att stärka de domnade livsandarna fanns emellertid brännvinskuttingen till hands och anlätades ofta nog.

Åren 1879-1881 pågick arbetet med mellanriksbanan på avsnittet Östersund-Storlien. Så snart järnvägstrafiken mellan Trondheim och Östersund kunde börja 1881, upphörde givetvis varutransporterna längs landsvägen, och därmed komma även formännen bort. Under den tid banbyggandet pågick, rådde ett sannskyldigt rallarliv i hela Åredalen. Pers barndomshem låg mitt i stråkvägen, och kanske hade all den oro, som följde med först formännen och sedan rallarna, lämnat outplånliga spår i det känsliga barnasinnets.

Skoltiden förflöt på det vanliga sättet. Skolsal i småskolan var vindsrummet hos ”Sima i Vik”. Någon klassindelning förekom inte utan alla läste tillsammans. Rättvisligen bör ett erkännande ges åt lärarinnan, som under svåra arbetsförhållanden lärde det unga Åre att stava och räkna. Även magistern, som hette Georg Svärd, fullföljde på ett utmärkt sätt den vidare utbildningen. Som avslutning på skoltiden följde konfirmationen och denna leddes av den begåvade hedersmannen kyrkoherde H. Henriksson. Det var år 1889, och nu gällde det för den snart fjortonårige ynglingen att se sig om efter ett nytt arbete. Trots energiska ansträngningar från ”mor Karins” sida var ingen ”mästare” villig att låta Per börja som elev.

Föräldrahemmet hade nu överlåtits på de två äldsta bröderna i syskonskaran, och det gällde att placera de två yngsta barnen, Per och hans fyra år äldre broder Sven. För den sistnämnde, som

var en stark yngling om 18 år, var det relativt lätt att få arbete, värre var det för den gänglige ynglingen Per. Ett helt år förflöt utan att ge något riktigt resultat.

En dag kom så meddelande från en barndomskamrat, att plats fanns att få på Husåsågen i Järpen. Avlöningen var 18 öre i timmen. Arbetstiden räckte från ½ 7 på morgonen till 6 på eftermiddagen. När rasterna frånräknats blev det 9 ½ timmes arbetsdag = 1:71 per dag. Om ej sjukdom eller avbrott i arbetet inträffade, hägrade en månadslön av c:a 42 kronor. Det var nu september 1890 och Per var snart 15 år.

Nu började något nytt. Från livet hemma på bondgården hade han hamnat i det bullrande slamret vid ett sågverk. Det kanske inte var rätta platsen för en vek yngling. Den första tiden blev en mardröm.

Arbetet vid Husåsågen var säsongbetonat, men Per lyckades få plats vid Järpens trämassfabrik, som då ägdes av Th. Owen & Co, London. Antalet arbetare var år 1891 mellan 150 och 200 och lönen för nyanställda var c:a 17 öre i timmen. Fabriken hade elektriskt ljus, som erhöles från egna vattenturbiner. Det första elverket i Jämtland? Arbetstiden kontrollerades noggrant från en lucka till kontoret, där arbetarna vid passerandet lämnade en bricka med sitt arbetsnummer. Hösten 1892 hade vår yngling fått nog av industriarbetarens vedermödor. På sommaren samma år hade hans far blivit kolosförgiftad och i sviterna efter denna olyckshändelse avled han den 1 november 1892.

Jacob Jacobsson i Vikböle, Åre och hans hustru Karin Svensdotter (1890)

För den nu faderlöse Per blev det fortfarande ingen varaktig lösning av framtidsproblemet. Än var det skogsarbete, än var det vedkapning vid Forssasågen i Duved, än pålningsarbeten. Vi finna Per vid järnvägens stora grustag och det ännu tyngre arbetet med dytagning på myren vid Ånn. Även som byggnadsarbetare fick han försöka sig på, tyvärr med rätt dåligt resultat. Bättre förmåga visade han som bodbiträde hos firma Larsson & Eriksson i Duved, och samma arbete prövade han även på hos firma Lindegren & Jonsson i Järpen. Även som ”dagaman” d.v.s. dräng hos grannbönderna fick vår yngling försöka skaffa sig födan för dagen.

Förmyndaren Simon Andersson i Vik och farbrodern Per Jacobsson i Björnänge ”låter nu sig angeläget vara att se till att myndlingen kommer i mera stadgade och ordnade förhållanden”. Då soldatrotten för Björnänge by vid denna tid blivit ledig, trodde förmyndarna att här var lösningen på framtidsproblemet. Soldatkontraktet undertecknades den 28 oktober 1893, och lönen var 150 kr per år. Det gällde att ”troget och redligt tjena roten så länge helsa och krafter det medgifva”. Tjänstgöringen skulle bli ungefär en månad per år sedan rekrytskolan var genomgången. Som framgår av ovanstående gällde kontraktet så länge soldaten var tjänstduglig, med vilket menades i första hand till uppnådda femtio år. Mor Karin var säkert förtvivlad över att hennes älsklingsson blev tvungen att bli soldat för byroten. Vid denna tidpunkt var det synnerligen svårt att få rotarna besatta, och en nödfallsutväg var det när någon ”lät narra sig” till att skriva på soldatkontraktet.

Utbildningen till soldat tog sin början våren 1895 på Frösö läger. Först måste rekrytskolan genomgå, sedan uttogos en del till förberedande korpralskola, och sommaren 1896 genomgick Per denna med högsta betyg. Övningstiden var 4 månader och avslutades med de sk regementsmötet. Tack var simulerad (?) lyckades vår soldat erhålla expeditionstjänst och fick nu hjälpa kompaniadjutanten. Till följd av denna förändring av arbetsuppgifterna blev det flera tillfällen att besöka ”markan”, men pengarna räckte givetvis inte till det. Här skymtar nu den blivande affärsmannen fram, Militärtröjor (ollar) som han inköpte av penningbehövande stamanställda för c:a 2 kronor, såldes därpå för c:a 2:50 till värnpliktiga beväringar. Ett ytterligare bidrag till brödfödan blev vid ett tillfälle 10 kr som var andra priset i årets stora prisskyttetävlan. C:a 2 000 man deltog, så vår fältjägare var tydligen ett mycket lovande ämne till mästerskytt.

Per Lalander vid 22 års ålder (1897)

När årets övningar var slut, sökte och erhöll Per Jacobsson-Lalander inträde i Östersunds praktiska skola. Ungefär samtidigt inträdde en annan vändpunkt i hans liv. Genom besök på religiösa sammankomster kom den nu 21-åriga mannen till insikt om att ställningen som soldat och baptist ej gick att förena.

Han rymde från soldattjänsten och den 3 augusti blev han efterlyst. I november var det slut på friheten och nu fick han stå till svars för sin gärning. Han lyckades få sitt kontrakt hävt, då goda grunder tydligen förelågo, att detta kommit i stånd mot såväl hans egen som moderns

vilja. Tiden i arresten hade gett honom god tid att tänka över sin situation och läsa bibeln, som sedan blev hans ständigt återkommande stöd här på jorden.

Under någon månad arbetade han i Missionsbokhandeln, Östersund, och började sedan som försäljare för firman Albert Andersson i Uddevalla. Perlyckades bra med försäljningen, som gällde i första hand tyger men även kläder för damer och herrar. Tack vare goda resultat blev han erbjuden av sin chef att bli föreståndare för dennes planerade affär i Malmberget.

I september 1902 startades denna affär, som han längre fram, den 15 september 1907, fick överta för egen räkning. Just då var det synnerligen svåra tider, och i avsaknad av rörelsekapital var det ett vågspel att försöka bli egen.

Genom välvilliga leverantörer, goda medhjälpare, modern annonsering i förening med sunda affärsprinciper såsom bestämda priser, sanning i reklam, goda kvalitetsvaror o s v kom framgången. Ett stöd hade han i sin unga och duktiga fru, Hanna, f. Widman. Men 1909 nådde storstrejken malmfälten, och någon annan plats måste bearbetas. Valet föll i första hand på Luleå, där lokal hyrdes från den 1 januari 1910. År 1912 kom turen till Kalix. Ett eget affärs-
hus uppfördes i Luleå 1914. I Malmberget hade ett sådant byggts redan vid övertagandet 1907. Filialaffärer öppnades även i Haparanda och Porjus.

De ekonomiska kriserna, som kom i första världskrigets spår, gjorde att allt det som under 15 år byggts upp, nu måste avvecklas och överlåtas på släktingar och anställda. År 1925 började återuppbyggandet, och med framsynthet och energi startade specialaffärer i dam- och herrbeklädningsbranschen i Luleå, Kiruna, Boden och Skellefteå. År 1933 kom turen till Östersund och Årepojken var nu åter hemma i sitt barndoms- och ynglingaland igen.

Norrbottensaffärerna övergick efter hand till barn och anställda. Vid sidan av sina omfattande affärsrörelser ägnade Per Lalander all fritid, kvällar och söndagar åt religiös verksamhet. Som söndagsskollärare, predikant och kapellbyggare fullgjorde han några av sina åliggande på detta plan. Religionen var den kraftkälla som gjorde att han hann och kunde göra allt det som blev gjort. Han var optimist, trodde gott om alla människor, var ärlig och rättrådig samt hade ett minne för gångna händelser och släkter var otroligt. Vid återkomsten till Jämtland lät han denna förmåga komma till sin rätt och återupplivade samhörigheten inom slakten Lalander. Han påbörjade en utforskning av slaktens ursprung och inköpte tillsammans med ingenjör Lalander, Danderyd, riksbanksdirektör Lalander, Falun, och överlärare Renström, Hörnefors en tomt i Huså, som avsöndrades från den gamla stamfaderns, Jacob Mårtensson Lalanders, smedstorp.

De hårda ungdomsåren och den intensiva arbetsinsatsen under de stormiga affärsåren gjorde att krafterna bröts i förtid. Redan den 17 oktober 1943 kom slutet. Dödsorsaken var hjärnblödning.

Östersund i mars 1955

Per Lalander d. y.

Publicerad i GRUVSMEDEN Jacob Mårtensson Lalander och hans ättlingar 1955